

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2019-63-87-95>
УДК 378.046-021.68:373.07.091.113]:34

РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

© Армейський О. С.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Армейський Олег Станіславович: ORCID: 0000-0002-7305-71854; olegarmey@gmail.com; кандидат педагогічних наук; магістрант кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності; Українська інженерно-педагогічна академія; вул. Університетська, 16. м.Харків, 61003, Україна.

У статті висвітлено одну з актуальних проблем розвитку правової компетентності працівників у процесі управління соціальним закладом – спроможність оперативно відтворити нормативно-правові зміни зовнішнього середовища. Сьогодні особливо гостро постає питання про рівень професійної компетентності сучасних керівників навчальних закладів, висувуються нові вимоги щодо їхніх особистісних та професійних якостей, особлива увага приділяється розвитку та саморозвитку правової компетентності. Отже, у разі, коли кожний суб'єкт здійснює свої права, виконує обов'язки, несе відповідальність за свої вчинки, рівень його правової компетентності, безсумнівно, проявляється по-різному, в залежності від обсягу його правових знань, навичок, рівня правової культури, що і відображається в його поведінці в конкретних правовідносинах.

Науковцями також підкреслено, що у сфері освіти реалізуються правовідносини, які регульовані нормами різної галузевої приналежності. Норми освітнього права регламентують відносини, що виникають «всередині» освітнього процесу й пов'язані з його організацією і здійсненням. Інші види правовідносин у сфері освіти пов'язані з необхідністю матеріального, кадрового, фінансового та іншого забезпечення діяльності щодо досягнення освітніх цілей і завдань. Ці відносини регулюються нормами відповідних галузей права: трудового (прийом на роботу педагогічних працівників та укладення відповідних трудових договорів (контрактів); встановлення режиму робочого дня тощо); цивільного (встановлення організаційно-правових форм освітніх закладів, укладення господарських договорів, надання платних освітніх послуг, захист особистих немайнових прав тощо); адміністративного управління і контролю (атестація педагогічних працівників, ліцензування та акредитація діяльності освітніх установ тощо); фінансового (фінансове забезпечення діяльності освітніх установ, соціального забезпечення (встановлення пільг, допомоги суб'єктів освітніх відносин тощо). Педагогічний працівник повинен вільно орієнтуватися в усьому різноманітті правових відносин, які виникають у просторі його професійної діяльності, що обумовлює необхідність їх структуризації з метою системного представлення в змісті правової компетентності.

Тому зміст розвитку правової компетентності працівників у процесі управління соціальним закладом повинен відображати сучасний стан правового регулювання як освітньої галузі, так і інших галузей права, норми яких реалізуються в професійній діяльності цих фахівців, ґрунтуватися на теоретичних основах права, охорони праці, ергономіки, формуватися на основі їхнього досвіду професійно-правової діяльності, передбачати можливість саморозвитку означеної компетентності працівників у процесі управління соціальним закладом.

Ключові слова: права компетентність, складові правової компетентності, ергономіка, професійно-правова діяльність, саморозвиток правової компетентності, професійна компетентність, інтегративна природа компетентності, універсальні моделі.

Армейський О.С. «Развитие правовой компетентности работников в процессе управления социальным заведением на современном этапе»

В статье отражена одна из актуальных проблем развития правовой компетентности работников в процессе управления социальным заведением – способность оперативно воссоздать нормативно-правовые изменения внешней среды. Сегодня особенно остро появляется вопрос об уровне профессиональной компетентности современных руководителей учебных заведений, выдвигаются новые требования относительно их личностных и профессиональных качеств, особенное внимание уделяется развитию и саморазвитию правовой компетентности. Следовательно, в случае, когда каждый субъект осуществляет свои права, исполняет обязанности, несет ответственность за свои деяния, уровень его правовой компетентности, несомненно, проявляется по-разному, в зависимости от объема

его правовых знаний, навыков, уровня правовой культуры, что и отображается на его поведении в конкретных правоотношениях.

Учеными также подчеркнуто, что в сфере образования реализуются правоотношения, какие регулируются нормами разной отраслевой принадлежности. Нормы образовательного права регламентируют отношения, которые возникают "внутри" образовательного процесса и связаны с его организацией и осуществлением. Другие виды правоотношений в сфере образования связаны с необходимостью материального, кадрового, финансового и другого обеспечения деятельности относительно достижения образовательных целей и заданий. Эти отношения регулируются нормами соответствующих отраслей права : трудового (прием на работу педагогических работников и заключение соответствующих трудовых договоров (контрактов); установление режима рабочего дня и тому подобное); гражданского (установление организационно-правовых форм образовательных заведений, заключения хозяйственных договоров, предоставления платных образовательных услуг, защита личных неимущественных прав и тому подобное); административного управления и контроля (аттестация педагогических работников, лицензирования и аккредитация деятельности образовательных учреждений и тому подобное); финансового (финансовое обеспечение деятельности образовательных учреждений, социального обеспечения (установления льгот, помощи субъектов образовательных отношений и тому подобное). Педагогический работник должен свободно ориентироваться во всем многообразии правовых отношений, которые возникают в пространстве его профессиональной деятельности, которая обуславливает необходимость их структуризации с целью системного представления в содержании правовой компетентности.

Поэтому содержание развития правовой компетентности работников в процессе управления социальным заведением должно отображать современное состояние правового регулирования как образовательной отрасли, так и других отраслей права, нормы которых реализуются в профессиональной деятельности этих специалистов, основываться на теоретических основах права, охраны труда, эргономики, формироваться на основе их опыта профессионально-правовой деятельности, предусматривать возможность саморазвития отмеченной компетентности работников в процессе управления социальным заведением.

Ключевые слова: правовая компетентность, составляющие правовой компетентности, эргономика, профессионально-правовая деятельность, саморазвитие правовой компетентности, профессиональная компетентность, интегративна природа компетентности, универсальные модели.

O. Armeiskyi "Development of legal competence of employees in the process of managing a social institution at the modern stage"

The article covers one of the most topical issues of developing legal competence of employees in the process of managing social institutions, which is able operatively to recreate the normatively-legal changes in the environment. One of the most important questions concerns the level of professional competence of modern leaders of educational institutions, with new requirements being imposed in relation to their personality and professional qualities and special attention being paid to development and self-development of legal competence. Therefore, in case every person exercises his/her rights, carries out duties, bears responsibility for actions, level of his/her legal competence, undoubtedly, appears to be different, depending on the level of knowledge in the field of law, skills, level of legal culture, which greatly affects his/her behavior in certain legal relationships.

Scientists also underline that, in the sphere of education, there are legal relationships which are regulated by the norms belonging to different fields. The norms of the educational law regulate relations that arise "inside" the educational process and are connected with its organization and realization. Other types of legal relationships in the field of education are linked to the necessity of the material, personnel, financial and other provisions for activities directed at achieving educational aims and tasks. These relations are regulated by the norms of the corresponding fields of law, i.e. labour law (recruiting pedagogical workers and signing employment agreements (contracts), choosing working hours, etc.); civil law (establishing organizational and legal forms of educational institutions, signing commercial contracts, providing chargeable educational services, protecting personal non-property rights, etc.); administrative management and control law (attestation of pedagogical workers, licensing and accreditation of activities of educational institutions, etc.); financial law (financial support for activities of educational institutions, public welfare (providing benefits and help for subjects of educational relationships, etc.). Pedagogical workers should easily navigate a large variety of legal relations arising in their professional activity, which stipulates the necessity of restructuring them with the aim of their system presentation within the legal competence content.

Therefore, the content of legal competence development among employees in the process of managing a social institution must mirror the current state of legal regulations in both the field of education and other fields of law whose norms are reflected in professional activity of these specialists; be founded on theoretical bases of law, occupational safety and ergonomics; be formed on the basis of their experience of professional-legal activities; envisage some opportunities for employees to independently develop the abovementioned competence in the process of managing a social institution.

Keywords: legal competence, constituents of legal competence, ergonomics, professional legal activity, independent development of legal competence, professional competence, integrative nature of competence, universal models.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Для становлення України як правової держави, для успішного соціально-економічного розвитку країни необхідно виховати активну молоду людину з розвиненою правосвідомістю в умовах модернізації сучасного суспільства.

Флагманом цього процесу на сучасному етапі є саме працівники соціальних закладів, які здійснюють процес управління, оскільки їхня професійна діяльність опосередковано спрямована також і на формування свідомого ставлення молоді до використання технологій у майбутньому та здійснення цього на правомірній основі, тому доля України сьогодні істотно залежить від того, яким буде такий педагогічний працівник XXI століття – століття інноваційної, інтерактивної та правової освіти. Крім цього, такі працівники як носії правових відносин у певних педагогічних ситуаціях повинні вільно володіти необхідним комплексом професійно-правових знань, умінь, навичок, особистісних якостей щодо реалізації правомірної професійної діяльності в умовах динамічності законодавства України [5, 11, 14].

Це актуалізує проблему формування правової компетентності вчителів, зокрема і педагогічних працівників соціальних закладів, які є сьогодні активними учасниками освітньої політики держави. Рівень володіння ними правовою компетентністю повинен дозволяти ефективно вирішувати проблемні правові ситуації освітнього процесу, виступати захисником прав та інтересів молоді, готувати їх до правомірного використання сучасних технологій, що засвідчено в Указі Президента України «Про національну програму правової освіти населення», законах України «Про освіту», «Про вищу освіту».

У сучасних реаліях, коли істотно змінилися не тільки методи регулювання прав і обов'язків педагогічних працівників, але здійснюється систематичне оновлення законодавства про освіту, відбувається диверсифікація освітніх програм, підручників, вони як ініціатори професійного самовизначення молоді повинні не тільки

сприяти формуванню в них стійкої поваги до закону, а й самі активно освоювати необхідний правовий простір. Це породжує суспільну потребу в розробці й реалізації на всіх етапах підготовки педагогічних працівників такої системи розвитку в них правової компетентності, яка відображала б усі види його соціальної взаємодії та професійної діяльності (загальносоціальної, загальнопрофесійної й спеціальнопрофесійної).

Однак особливої уваги вимагає розвиток цих питань не тільки в процесі післядипломної педагогічної освіти, а протягом усього життя, що обумовлено швидкою зміною нормативної правової бази в умовах становлення українського громадянського суспільства.

Для вирішення цих питань необхідно сконцентрувати увагу як наукової спільноти, так і працівників-практиків соціальними закладами на проблемі розвитку правової компетентності як молоді, так і працівників, спроможних оперативно відтворити нормативні зміни зовнішнього середовища.

Питання про елемент механізму управління як принцип управління є неоднозначним та доволі складним. Більшість праць із науки управління детально розглядають цілі та функції соціального управління, не акцентуючи увагу на методах та принципах.

Принципи соціального управління – це основні положення, які відображають пізнані та засвоєні людиною об'єктивні закони та закономірності, якими органи управління керуються в процесі створення і функціонування соціальних систем управління.

Принципи управління є результатами узагальнення людьми об'єктивно діючих законів та закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів та ознак.

Особливого значення набуває систематизація принципів соціального управління, що ґрунтується на пізнанні його закономірностей.

Розрізняють дві групи принципів: загальні, що впливають на всі сфери суспільного управління (суспільно-політичні);

спеціальні принципи побудови системи управління і здійснення процесу управління.

До загальних належать такі принципи управління: принцип науковості, принцип законності, принцип гласності, принцип гуманізму, принцип розподілу влади, принцип системності, принцип плановості, принцип конкретності.

До спеціальних принципів управління належать: принципи побудови, системи управління (принцип ієрархічності побудови системи управління, функціональний, територіально-галузовий, принцип норми керованості; принципи, що визначають здійснення процесу управління: принцип головної ланки, принцип відповідності, принцип поєднання єдиноначальності та колегіальності принцип відповідальності, принцип раціонального співвідношення.

Таким чином, принципи соціального управління повинні: бути заснованими на законах розвитку суспільства, його соціальних та економічних законах, а також на законах і закономірностях соціального управління; відповідати цілям соціального управління, відображати основні властивості, зв'язки та відносини управління; урахувати часові та територіальні аспекти процесів соціального управління; мати правове оформлення.

Аналіз досліджень та публікацій. До головних складових компетентності педагогічних працівників відносять: професійну, комунікативну, інноваційну, правову (наказ МОНУ 01.06.2013 № 665) «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» [11].

На думку більшості вчених, для сучасної молоді та працівників соціальних закладів ядро моделі правової компетентності складають складові компетентності, до яких відносять: професійну, комунікативну, правову та інші.

Так, Я. Кічук [13] визначила, що правова компетентність фахівця – це сукупність якостей, які відображають ступінь кваліфікації, рівень правових знань, умінь, навичок, готовності та здібностей, пов'язаних із здійсненням комплексу заходів із правової підтримки та захисту суб'єктів. Спираючись на результати аналізу наукового фонду з проблематики компетентнісного підходу, Я. Кічук [13] робить висновок про те, що правова компетентність є не лише однією з інтегративних стосовно особистості того, хто навчається, а й виступає інваріантною

характеристикою, тобто провідною в сенсі обов'язковості, вагомості, постійності. У згорнутому вигляді ця компетентність може бути конкретизована через такі параметри результативності, як-от: «знати», «вміти», «досягати», «відповідати».

А. Коротун розглядає правову компетентність як інтегральну властивість особистості, засновану на визнанні правових цінностей, що відображають її готовність і здатність застосувати систему правових знань і умінь в здійсненні соціально-правової діяльності, що дозволяє особистості мобілізуватися на ефективне виконання даної діяльності [15].

С. Гурін [7] стверджує, що правова компетентність учителя є його інтегральною професійно-особистісною характеристикою, що включає систему гуманістичних ціннісних орієнтацій в економічному, політичному та соціальному напрямках суспільного життя, глибокі теоретичні знання, практичні вміння, комунікативні здібності та особистісні якості, спрямовані на створення стимулюючих умов для правового виховання учнів. Умовами, формування правової компетентності автор вважає «пріоритетні цінності, мотиваційні установки, комунікативну культуру викладача, рівень вихованості правової культури, студентів, психологічний клімат в колективі. В основному, наявність правової компетентності педагога автор розглядає як фактор правовиховної діяльності, яку він повинен здійснювати при роботі в школі.

Д. Клочкова правову компетентність учителя визначає як високий ступінь оволодіння системою правових знань у професійно-педагогічній діяльності, сформовані професійно-правові вміння та практичні навички їх застосування, спрямовані на правове навчання і виховання учнів шляхом педагогічного впливу [16]. О. Іваній під правовою компетентністю вчителя розуміє складне інтегративне утворення у цілісній структурі особистості педагога, що включає загальноправові й професійно-педагогічні знання, уміння та професійні якості, необхідні для здійснення правового виховання учнів і організації власної професійної діяльності в межах правового поля [8]

Таким чином, можна стверджувати, що правова компетентність педагогічного працівника – це багатофакторне явище, що включає в себе систему його теоретичних знань та способів їх застосування в конкретних педагогічних та правових ситуаціях щодо здійснення правового виховання учнів й

організації власної професійної діяльності в межах правового поля, ціннісні правові орієнтації й відповідні професійні якості.

Правову компетентність вищезазначені науковці розглядають як складне інтегративне особистісне утворення в цілісній структурі особистості педагога, що включає загально-правові й професійно-педагогічні знання, вміння й професійні якості, необхідні для здійснення правового виховання учнів та організації власної професійної діяльності в межах правового поля.

Гармонійний розвиток особистості сучасної молоді передбачає виховання сучасної людини, здатної успішно працювати на сучасному виробництві, що вміє бачити закономірності та перспективи суспільного розвитку.

Початок ХХІ століття – особливий період історичного часу, коли науково-технічний і соціальний прогрес швидко й кардинально змінює умови праці та зміст діяльності людини. Дослідники сучасності О. Локшина [9], В. Луначек [10] критично осмислюють досягнення попереднього століття. Йде напружений пошук нових шляхів розвитку в різних соціальних і економічних сферах, виробляється стратегія прогресу людства.

Формулювання цілей та завдань статті. Висвітлення актуальних проблем розвитку правової компетентності працівників соціальних закладів, проведено аналіз стану розвитку правової компетентності працівників у післядипломній педагогічній освіті, неперервній професійній освіті та самоосвіті протягом усього життя.

Науковці [1, 4, 6, 10, 17] визначили такі основні завдання модернізації педагогічної освіти в післядипломний період на сучасному етапі: створення умов та організація неперервності професійної педагогічної освіти, постійного вдосконалення професійних можливостей та здібностей педагога; підготовка його до роботи в сучасному освітньому середовищі, спрямованому на досягнення нових значущих освітніх результатів навчання як для молоді, так і для суспільства.

Питання щодо підготовки та професійної діяльності педагогічних працівників неодноразово порушувались і міжнародною науковою спільнотою, що відображається в документах ОЕСР/ЮНЕСКО «Учителі для шкіл майбутнього: аналіз всесвітніх показників у галузі освіти 2001 р.»; Доповідь Світового банку «Навчання впродовж життя в умовах нової економіки»; Доповідь ОЕСР (організація економічної співпраці та розвитку) «Залучення,

розвиток і збереження ефективних вчителів», де підкреслюється значущість післядипломної освіти для розвитку особистості неперервної професійної освіти та самоосвіти протягом усього життя.

Такі підходи зумовлюють необхідність імплементації нових форм підготовки цих фахівців, що дає підстави для постійного вдосконалення організаційних та змістових ліній самоосвіти протягом усього життя, зокрема і працівників соціальних закладів, а саме: забезпечується диверсифікація організаційних форм і термінів підвищення кваліфікації; постійно оновлюється зміст навчальних програм, освітньо-тематичних планів із підвищення кваліфікації; розширення варіативної складової навчальних планів і освітніх програм курсів підвищення кваліфікації за відповідними фаховими напрямками; пропонуються різні форми підвищення кваліфікації: бінарні, терціальні, поглиблені курси, тематичні та фахові спецкурси, воркшопів; надається можливість педагогічним працівникам вибору змісту і форм навчання; більше місця і часу відводиться дистанційній формі навчання, навчання в режимі on-line, запроваджуються форми навчання як очно-заочно-дистанційна, що дає можливість враховувати замовлення слухачів, їх побажання щодо термінів навчання, кількості годин та тематики занять, що полягає в забезпеченні можливості вибору індивідуальної траєкторії професійного самостворення.

Отже, пріоритетного значення набувають такі закони управлінських відносин: закон взаємодії інтересів, закон єдності інтересів суб'єктів управлінської діяльності, закон незалежності інтересів суб'єктів управлінської діяльності, що дає можливість здійснювати виховання в працівників соціальних закладів та сучасної молоді основних елементів правової компетентності в різних видах навчально-виховної діяльності під час їх професійної підготовки та самоосвіти протягом усього життя.

Постановка завдання: обґрунтувати необхідність розвитку правової компетентності працівників у процесі управління соціальним закладом на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Становлення незалежної правової демократичної держави Україна зумовило значні зміни в суспільній правосвідомості – підвищення ролі людини, значущості її особистісних, професійних якостей у реалізації цих перетворень. Реформаційна розбудова правової держави в Україні вимагає пошуку

ефективних правових інструментів соціального й гуманітарного розвитку суспільства, зокрема в соціальних закладах. У розв'язанні цієї проблеми провідне місце належить освітянам і соціальним закладам. Потреби суспільства диктують необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та формування правової компетентності в молоді, працівників, зокрема соціальних закладів. Ми вважаємо, що правова компетентність працівників соціальних закладів – це якість, яка необхідна в його професійній діяльності. Успішне формування правової компетентності сприяє формуванню світогляду і громадянській позиції особистості працівника, змінює його ціннісні орієнтації. Правова компетентність дає працівнику чіткі і зрозумілі критерії того, як юридично правильно діяти в кожному конкретному випадку, націлює на превалювання одних норм поведінки над іншим [1, 7, 8, 15, 16].

Правова компетентність працівників соціальних установ визначається рівнем їх правосвідомості і правової активності, що проявляються в межах певного колективу. Основу такої їх компетентності складають система знань і розуміння права, а також дій відповідно до них. Тому підвищення професійної компетентності викладачів – одна з ключових проблем сучасної освіти. Перед сучасним працівником соціального закладу стоїть завдання освоєння прав і свобод людини, перевиховання самого себе, тобто осмислення власних цінностей, ідеалів, освоєння моральних правових норм. Він має бути готовим до участі у формуванні правової культури молоді, створення особливого правового простору розвитку індивідуальної траєкторії, як вільну людину, що послідовно захищає свої права і не зазіхає на права іншого. Необхідність безперервної правової підготовки працівників соціальних закладів також обумовлена очевидним прискоренням темпів громадського розвитку, зміни його цивілізаційних основ, серед яких головне місце посідають пріоритети прав людини та особистості. Право разом з ідеями, ціннісними орієнтирами, наукою, мистецтвом, освітою виступає найважливішим компонентом цивілізації. Отже, правова компетентність працівників соціальних закладів має змістову і функціональну специфіку в залежності від характеристик їх функціональних обов'язків. Модель та структура правової компетентності може бути подана у вигляді теоретичного, практичного і особистісного компонентів, які, у свою чергу, утворюються сукупністю правових знань,

умінь, навичок, якостей і здібностей, що входять до змісту правової підготовки працівників соціальних закладів [1, 8, 15].

Науковці підкреслюють, що педагогічна діяльність працівників соціальних закладів є складною та багатогранною. Вона відбувається в умовах лавиноподібного зростання обсягу технічної інформації, розвитку техніки і технологій виробництва, перманентності правових основ та спрямована на організацію навчання в умовах постійного вдосконалення навчальних програм та недостатньої кількості навчальної літератури та засобів навчання. Ці процеси обумовлені змінами в змісті сучасної освіти, що пов'язано із запровадженням нових програм, введенням нових підручників, а також роботою над упровадженням концепції «Нова українська школа» [14]. У зв'язку з цим, працівникам доводиться виконувати трудомістку творчу роботу з відбору змісту навчального матеріалу та створенню таких умов для його засвоєння, які забезпечили б активну пізнавальну діяльність молоді з гарантованою якістю засвоєння знань. У той же час динамічність правових норм регулювання як освітньої, так і інших галузей права утруднює професійну діяльність цих фахівців.

Проблема ефективної організації післядипломної педагогічної освіти щодо розвитку у вчителів певних компетентностей неодноразово порушувалась ученими. Так, методологічні постулати неперервної професійної освіти та самоосвіти протягом усього життя у вчителів обґрунтували Г. Єльнікова [6], Г. Кравченко [17]. У працях учених (Н. Вербицкая [4], Н. Кравченко [17], які досліджують закономірності професійного розвитку вчителя, зазначається, що ця система є впорядкованою сукупністю навчальних закладів, науково-методичних установ, органів управління, що сприяють забезпеченню професійних потреб педагогічних працівників і суспільства, подоланню розриву між здобутими педагогічними знаннями, уміннями, навичками й розвитком сучасної науки, культури, економіки. Ідея безперервної освіти, на думку засновника андрагогіки як науки М. Ноулза [12], міститься в психосоціалній характеристиці дорослої людини. Головною ознакою дорослої людини він вважає її прагнення до задоволення своїх потреб. На вершині цих потреб – потреба в самоактуалізації чи в прояві всіх її потенційних можливостей. Це прагнення і є тією природною основою, що спонукає дорослу людину до процесу самоосвіти протягом усього життя. М. Ноулз [12] визначає сім умов (аспектів)

практичної організації успішного навчання дорослих, а саме: формування мікроклімату, що сприяє успішному навчанню дорослих; створення організаційної структури для спільного з тими, кого навчають, планування навчального процесу; визначення потреб дорослих у навчанні; формування напрямів і цілей навчання; розробка та розвиток адекватних навчальних планів; забезпечення адекватних технологій здійснення безпосередньої навчальної діяльності; оцінювання досягнутих результатів та визначення нових потреб у навчанні. Тому особливу увагу слід приділяти створенню для працівників соціальних закладів умов, що викликають особисту зацікавленість у розвитку правової компетентності, що спрямовано на вдосконалення професійно-педагогічного потенціалу. Правова компетентність фахівця передбачає знання і виконання ним соціальних норм і правил поведінки, які санкціонуються або встановлюються державою відповідно до його прав, обов'язків і повноважень. Розгляд різних визначень категорії «правова компетентність» дає підстави розглядати це явище як складне особистісне утворення, яке проявляється, розвивається і реалізується у вирішенні певного комплексу навчальних, професійних та інших завдань.

Постає необхідність реальної свободи вибору фахівцем траєкторії вдосконалення своєї майстерності, наявності у них бажання, потреби й певної відповідальності за процес навчання, забезпечення партнерської взаємодії у процесі навчальної діяльності, надання переваги практично орієнтованим навчальним програмам, і саме ці аспекти слід урахувати при проектуванні індивідуальних освітніх маршрутів працівників соціальних закладів під час самоосвіти протягом усього життя, зокрема і в контексті розвитку у них правової компетентності [1, 2, 3, 4, 7, 8, 10, 13, 16].

Науковцями (Г. Єльнікова [6], Г. Кравченко [17]) зроблено акцент на необхідності конкретизації та осмислення проблеми розвитку правової компетентності як молоді, так і працівників із позицій особистісного підходу, у центрі якої перебуває особистість педагогічного працівника.

Це підтверджує об'єктивні витоки необхідності розвитку в цій системі правової компетентності вчителів.

Сучасні тенденції національної освітньої системи свідчать про підвищення потреби в педагогічних працівниках, які можуть організувати педагогічний процес в інтересах дітей та молоді, послідовно реалізовувати права

підростаючого покоління, тому й виникає необхідність підготовки учителів до такої правової педагогічної діяльності, домінантою якою є вміння працювати в нових правових умовах, а результатом – сформована правова компетентність. Сьогодні державі необхідні педагогічні кадри, які вільно орієнтуються в законодавчих, нормативних актах у сфері освіти. Такі спеціалісти здатні бути лідерами, перетворювачами, творцями, професійно реагувати на «виклики» суспільства, на зміни в соціальних вимогах та правових нормах до освіти.

Проведений аналіз професійної діяльності педагогічного працівника соціального закладу дозволив установити, що його правовий контекст реалізується за загальносоціальним (реалізація власних прав як громадянина, захист особистих немайнових прав, соціальне забезпечення, укладення господарських договорів), загальнопрофесійним (правові основи прийому на роботу та укладення відповідних трудових договорів (контрактів), встановлення режиму робочого дня, надання платних освітніх послуг, атестація педагогічних працівників, регулювання освітніх відносин), спеціальнопрофесійним (дотримання основ охорони праці та ергономіки, правомірне рішення професійних ситуацій на заняттях із навчальних предметів в умовах застосування сучасних технологій) напрямками, що утворюють основу правової компетентності цього фахівця.

Сучасні тенденції становлення української правової держави характеризуються динамічним оновленням законодавства, інтенсивним реформуванням стратегічно важливих для розвитку країни галузей, однією з яких є освіта, що зумовлює необхідність переосмислення концептуальних підходів до підготовки педагогічних працівників як майбутніх агентів змін національної освітньої системи в контексті їхнього забезпечення системою правових знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей щодо ефективної реалізації професійної діяльності в межах правового поля.

Виходячи з викладеного вище, зробимо такі висновки:

одним із завдань закладів соціальної освіти є розвиток правової компетентності педагогічних працівників, що зумовлює вдосконалення їхнього професіоналізму на засадах права, конкурентоспроможність серед колег, здатність до швидкого реагування та правової оцінки змін у трудових функціях,

самостійного пошуку та впровадження в діяльність чинних нормативних актів, оцінки ризиків діяльності відповідно до законодавства тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні питань удосконалення формування правової компетентності працівників соціальних закладів у процесі управління соціальним закладом на сучасному етапі. Отже, вирішення актуальних проблем розвитку правової компетентності працівників у процесі управління соціальним закладом дає можливість створювати умови для подальшого

навчання тих, хто вже працює на керівних посадах, адже ефективними здатні бути лише ті керівники, які постійно працюють над своїм самовдосконаленням і не зупиняються на досягнутому.

У подальшому необхідно продовжувати здійснювати аналіз стану розвитку правової компетентності педагогічних працівників соціальних закладів під час самоосвіти протягом усього життя, зокрема і в контексті розвитку в них правової компетентності.

Список використаних джерел:

1. Армейська Л. В. Аспекти розвитку мотивації самоосвіти педагогів у навчальному процесі курсів підвищення кваліфікації / Л. В. Армейська, О. С. Армейський, О. А. Коваль // *Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: international scientific-practical conference* (Kielce, December 28-29, 2016). – Kielce, 2016. – Pp. 210-214.

2. Армейський О. С. Методи і засоби формування правової компетентності вчителів технології у системі післядипломної освіти / О. С. Армейський // *Імідж сучасного педагога*. – 2016. – № 7 (166). – С. 13-18.

3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ: «К.І.С.», 2004. – С. 47-52.

4. Вербицкая Н. О. Образование взрослых на основе их жизненного (витагенного) опыта / Н. О. Вербицкая // *Педагогика*. – 2002. – № 6. – С. 14-19.

5. Галузева концепція розвитку неперервної освіти в Україні: Наказ МОН України від 14.08.2013 р. № 1176 [Електронний ресурс] // ВВР України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1176729-13>

6. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / Г. В. Сльникова [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Сльникової. – Київ-Чернівці: Книги- XXI, 2010. – 460 с.

7. Гурин С. В. Формирование правовой компетентности будущего учителя в учебно-воспитательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. В. Гурин; Мурман. гос. пед. ун-т. – Мурманск, 2005. – 144 с.

8. Іваній О. М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Іваній; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2012. – 20 с.

9. Локшина О. І. Еволюція реформ шкільної освіти в країнах Європейського Союзу / О. І. Локшина // *Шлях освіти*. – 2006. – № 4. – С. 18-22.

10. Луначек В. Е. Актуальні питання розвитку освіти в Україні / В. Е. Луначек // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. пр.* – Харків: УІПА, 2008. – Вип. 20. – С. 7-15.

11. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів [Електронний ресурс]: Наказ МОН України 01.06.2013 № 665. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13>.

12. Ноулз М. Ш. Сучасна практика освіти дорослих. Андрагогіка проти педагогіки / М. Ш. Ноулз. – М.: Педагогика, 1970. – 236 с.

13. Кічук Я. В. Соціальний педагог – професія захисту, домінанта сучасних наукових досліджень / Я. В. Кічук // *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. – 2012. – № 2. – С. 71-77.

14. Концепція «Нова українська школа»: Наказ МОН України [Електронний ресурс] // ВР України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.

15. Коротун А. В. Правовая компетенция социального педагога: теория и практика формирования в вузе: монография / А. В. Коротун. – Екатеринбург: Ажур, 2014. – 212 с.

16. Клочкова Д. М. Взаємозв'язок формування правової компетенції майбутнього вчителя з правовим вихованням особистості / Д. М. Клочкова, Н. М. Чернуха // *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. – 2011. – № 12 (223). – С. 168-174.

17. Кравченко Г. Ю. Сучасні підходи до підвищення якості підготовки педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти / Г. Ю. Кравченко // *Імідж сучасного педагога*. – 2007. – № 7/8 (76/77). – С. 72-76.

References:

1. Armeiska, LV, Armeiskyi, OS & Koval, OA 2016, 'Aspekty rozvytku motyvatsii samoosvity pedahohiv u navchalnomu protsesi kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii', *Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: international scientific-practical conference* [Aspects of the motivation development of

self-education of teachers in the educational process of advanced training courses], Kielce, pp. 210-214.

2. Armeiskyi, OS 2016, 'Metody i zasoby formuvannia pravovoi kompetentnosti vchyteliv tekhnolohii u systemi pislidyplomnoi osvity', *Imidzh suchasnoho pedahoha* [Methods and means of forming the legal competence of technology teachers in the system of postgraduate education], no. 7 (166), pp. 13-18.

3. Bibik, NM 2004, 'Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyivnyi analiz zastosuvannia', in Ovcharuk, OV (ed.), *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti : svitovy dosvid ta ukraïnski perspektyvy* [Competency approach: reflexive application analysis], K.I.S., Kyiv, pp. 47-52.

4. Verbickaja, NO 2002, 'Obrazovanie vzroslykh na osnove ih zhiznennogo (vitagennoho) opyta' [Adult education based on their life (vitagenic) experience], *Pedagogika*, no. 6, pp. 14-19.

5. Haluzeva kontseptsiiia rozvytku neperervnoi osvity v Ukraini : Nakaz MON Ukrainy vid 14.08.2013 r. № 1176 [Sectoral concept of the development of continuing education in Ukraine: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated August 14, 2013 № 1176] [Elektronnyi resurs] // VVR Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1176729-13>

6. Ielnykova, HV et al. 2010, *Teoretychni i metodychni zasady modeliuvannia fakhovoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity* [Theoretical and methodological principles of modeling of professional competence of heads of educational institutions], Knyhy- XXI, Kyiv-Chernivtsi.

7. Gurin, SV 2005, 'Formirovanie pravovoi kompetentnosti budushhego uchitelja v uchebno-vospitatelnom processe' [Formation of the legal competence of the future teacher in the educational process], Kand.ped.n. thesis, Murmanskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet, Murmansk.

8. Ivaniï, OM 2012, 'Strukturno-zmistova model formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia u navchalno-vykhovnomu protsesi universytetu' [Structural-content model of formation of the legal competence of the future teacher in the educational process of the university], Kand.ped.n. abstract, Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichni universytet imeni Hryhoriïa Skovorody, Kharkiv.

9. Lokshyna, OI 2006, 'Evoliutsiia reform shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu' [The evolution of school education reforms in the European Union], *Shliakh osvity*, no. 4, pp. 18-22.

10. Luniachek, VE 2008, 'Aktualni pytannia rozvytku osvity v Ukraini' [Topical Issues in the Development of Education in Ukraine], *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia, Kharkiv, iss. 20, pp. 7-15.

11. Pro zatverdzhennia kvalifikatsiinykh kharakterystyk profesii (posad) pedahohichnykh ta naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv navchalnykh zakladiv [On approval of qualification characteristics of professions (positions) of pedagogical and scientific-pedagogical workers of educational establishments] [Elektronnyi resurs] : Nakaz MON Ukrainy 01.06.2013 № 665. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0665729-13>.

12. Noulz, MSh 1970, *Suchasna praktika osviti doroslih. Andragogika proti pedagogiki* [Contemporary adult education practice. Andragogica against pedagogy], Pedagogika, Moskva.

13. Kichuk, YaV 2012, 'Sotsialnyi pedahoh – profesiia zakhystu, dominantna suchasnykh naukovykh doslidzhen' [Social pedagogue is a profession of defense, the dominant of modern scientific research], *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, no. 2, pp. 71-77.

14. Ministerstvo osvity i nauky n.d., *Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»: Nakaz MON Ukrainy* [Concept "New Ukrainian School": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine], viewed 08 February 2016, <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>.

15. Korotun, AV 2014, *Pravovaja kompetencija socialnogo pedagoga: teoriia i praktyka formirovaniia v vuze* [The legal competence of the social teacher: the theory and practice of formation at the university], Azhur, Ekaterinburg.

16. Klochkova, DM & Chernukha, NM 2011, 'Vzaiemozviazok formuvannia pravovoi kompetentsii maibutnoho vchytelia z pravovym vykhovanniam osobystosti' [The relationship between the formation of the legal competence of the future teacher and the legal education of the individual], *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, no. 12 (223), pp. 168-174.

17. Kravchenko, HIu 2007, 'Suchasni pidkhody do pidvyshchennia yakosti pidhotovky pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity' [Modern approaches to improving the quality of training of pedagogical workers in postgraduate pedagogical education], *Imidzh suchasnoho pedahoha*, no. 7/8 (76/77), pp. 72-76.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019р.